

21.12.2004

529/4/03

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

**POTILAIEN JA HEIDÄN OMAISTENSA YHTEYDENPITO VALTION
MIELISAIRAALASSA**

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 5.3.2003 lähettämässään kirjeessään valtion mielisairaalan potilaiden ja heidän omaistensa tapaamisjärjestelyjä. Kantelijan mukaan ainakin osastolla 8 tapaamistilana on eteinen, jossa ei ole minkäänlaista yksityisyyttä. Lisäksi sairaalassa ei ole perhetapaamismahdollisuuksia kuten esim. vankiloissa. Kantelija piti järjestelyjä vääryytenä potilaiden yksityisyyttä, seksuaalisuutta ja normaaliin yhteiskuntaan sopeutumista kohtaan, koska hoitoajat ovat pitkiä ja lomamahdollisuudet erittäin vähäisiä. Hänen mielestään epäily huumeiden käytöstä ei ole riittävä syy rajoittaa potilaan tapaamismahdollisuuksia.

- - -

3

RATKAISU

Käsitykseni mukaan valtion mielisairaala ei ole menetellyt lainvastaisesti, kun se ei ole järjestänyt kantelijalle ns. perhetapaamismahdollisuutta sairaala-alueella. Nähdäkseni tällaisen vierailumahdollisuuden järjestäminen on sairaalan harkinnassa.

Sen sijaan yhdyn sairaalan johtavan lääkärin toteamukseen siitä, että kantelijan vierailut olisi tullut järjestää muissa tiloissa kuin hoito-osaston eteisaulassa sellaisina ajankohtina, jolloin aulassa liikkui muita ihmisiä.

Yhdyn myös Terveysturvakeskuksen lausunnossa esitettyyn yleiseen kannanottoon, jonka mukaan tapaamistilat tulisi pyrkiä järjestämään siten, että potilas voi tavata läheisiään tilassa, josta sivullisilla ei ole mahdollisuutta kuulla potilaan ja hänen läheistensä välisiä yksityisluontoisia keskusteluja.

Korostan, että perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle on asetettu velvoite turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämän edellyttää sairaalalta aktiivisia toimenpiteitä potilaiden yksityis- ja perhe-elämän turvaamiseksi.

4

PERUSTELUT

4.1

Asiassa saatu selvitys

Potilaiden vieraiden vastaanottaminen valtion mielisairaalassa

Valtion mielisairaalan selvityksen mukaan sairaalan psykiatrisen hoidon lähtökohtana on kuntouttaa potilaita sairaalan ulkopuoliseen elämään. Tätä tavoitetta pyritään toteuttamaan mm. siten, että potilaat pitävät yhteyttä sairaalan ulkopuolelle hoitonsa mahdollistamalla tavalla. Yhteydenpitoa tuetaan siten, että potilas voi ensin päästä yksin ulkoilemaan sairaalan alueelle, myöhemmässä vaiheessa määräajaksi sairaalan ulkopuolelle ja kuntoutumisen edettyä eripituisille lomille sairaalassa.

Muutamien osastojen potilaiden vierailuja joudutaan valvomaan. Valvottuja vierailuja on järjestetty mm. osastojen eteisauloissa, jolloin muuta liikkumista tilassa on mahdollisuuksien mukaan pyritty välttämään. Valvottuja tapaamisia on mahdollisuus järjestää myös mm. sairaalan kokoustiloissa osastojen ulkopuolella. Kesäaikana omaisten tapaamisia järjestetään myös ulkona.

Sairaalassa ei ole ns. perhetapaamistiloja valvomattomia tapaamisia varten. Sairaalan näkemyksen mukaan potilas, joka ei tarvitse lääketieteellisesti perusteltavissa olevaa valvontaa voi päästä tapaamaan omaisiaan sairaalan ulkopuolelle. Sairaala on järjestetty näissä tilanteissa esim. potilaan saatettuja matkoja omaisten luo. Valtion mielisairaala ei ole velvoitettu järjestämään sen tyyppistä perhetapaamistilaa kuin esim. vankeinhoidon piirissä on asianlaita. Perhetapaamisten järjestämistä pidetään johtavan lääkärin selvityksessä ilmevin perustein ongelmallisena.

Kantelijan tapaamisten järjestely

Kantelijan hoito-osastolla potilaan ja omaisten tapaamiset järjestetään osaston eteisauloissa tai kansliatiloissa. Osaston tuloaula toimii kulkuväylänä osastolle ja se on tapaamisten kannalta toisinaan rauhaton ja epätarkoituksenmukainen. Periaatteessa sairaalan muita tiloja on mahdollisuus käyttää tapaamisiin, mutta käytännössä valvonnan järjestely on helpommin toteutettavissa osaston omissa tiloissa. Tapaamisiin ei ole haluttu ottaa käyttöön potilashuoneita, koska se lisäisi ahtautta muissa potilaille varatuissa tiloissa. Potilaan toipumisen edistyneessä tapaamisia voidaan järjestää vapaammin muualla sairaala-alueessa.

Kantelijan yhteydenpitoa sairaalan ulkopuolisiin sukulaisiin ja ystäviin on nähty hänen voimavarakseen ja sitä on pyritty tukemaan. Toisaalta hänen tapaamisensa kantelussa tarkoitettuna aikana järjestettiin valvottuina hänen psyykkisen tilansa perusteella. Tammikuussa 2003 hänen liikkumisvapauttaan jouduttiin huumeen käytön vuoksi rajoittamaan siten, että sukulaisten ja ystävien tapaaminen oli valvottunakin mahdollista vain osaston tiloissa.

Johtava lääkäri toteaa selvityksessään, että kantelijan tarkoittamissa tilanteissa on menetelty oikein, kun hänen vierailuitaan valvottiin. Sen sijaan tapaamispaikan suhteen olisi ollut mahdollisuus ja olisi myös pitänyt käyttää harkintaa, jos tapaamiset toteutuvat sellaisina ajankohtina, kun eteisaulassa

liikkuu paljon muita ihmisiä. Tästä asiasta on jälkeinpäin keskusteltu hoitohenkilökunnan kanssa.

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen lausunto

Terveydenhuollon oikeusturvakeskus toteaa lausunnossaan, että ns. perhetapaamistilojen järjestämistä psykiatrisessa sairaalaa ei voida pitää välttämättä tarpeellisena, koska potilaat voivat kuntoutumisensa edettyä saada lomiamia, joiden aikana heillä on mahdollisuus vapaasti tavata omaisiaan ja ystäviään. Oikeusturvakeskus katsoo kuitenkin, että tapaamistilat tulisi pyrkiä järjestämään siten, että potilas voisi tavata läheisiään tilassa, josta sivullisilla ei olisi mahdollisuutta kuulla potilaan ja hänen läheistensä välisiä yksityisluonteisia keskusteluja.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen lausunto

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen lausunnon mukaan kantelijan yhteydenpitoa koskevat ratkaisut ovat olleet perusteltuja, mutta potilaalle käytännöstä on aiheutunut epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Lainsäädännöllisin perustein sairaalaa ei voida velvoittaa järjestämään perhetapaamistiloja, mutta sairaalassa on nimenomaan vaikeahoitoisten potilaiden auttamiseksi koko henkilökunnan oltava koko ajan valmis kehittämään eettisesti kestäviä hoitomenetelmiä potilaiden ihmisoikeuksien toteuttamiseksi.

4.2

Oikeudellinen arviointi

Oikeusohjeet

Mielenterveyslain 22 j §:ssä (423/2001) mukaan potilaalla on oikeus pitää yhteyttä sairaalan ulkopuolelle käyttämällä puhelinta, lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai muita luottamuksellisia viestejä ja muita lähetyksiä sekä vastaanottamalla vieraita. Tämä oikeus liittyy potilaan yksityiselämän, perhe-elämän ja luottamuksellisen viestin suojaan, jotka turvataan perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (Hallituksen esitys HE 113/2001, 22 j §:n perustelut).

Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön (HE 309/1993, HM 8 §:n perustelut. Säännös sisältyy nykyään perustuslain 10 §:ään). Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan sisältyvä perhe-elämän suoja koskee etupäässä ydinperhettä, mutta olosuhteista riippuen aikuisella henkilöllä voi olla suojattu perheyhteys myös vanhempiinsa ja sisaruksiinsa (Pellonpää, M., Euroopan ihmisoikeussopimus, 2000, s. 391).

Mielenterveyslain mukaan potilaalla on siis oikeus vastaanottaa vieraita, jollei yhteydenpitoa ole yksittäistapauksissa rajoitettu mielenterveyslaissa tarkemmin säädetyin perustein. Myös potilaan liikkumisvapautta sairaalan alueella voidaan mielenterveyslain 22 d §:n mukaan rajoittaa.

Oikeus vastaanottaa vieraita ei käsitykseni mukaan kuitenkaan sisällä oikeutta valvomattomiin ns. perhetapaamisiin, vaan tällaisen mahdollisuuden järjestäminen on sairaalan harkinnassa. Harkintaa käyttäessään sairaalan on kuitenkin otettava huomioon perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle säädetty velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä turvaamisvelvollisuus edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, esimerkiksi tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle (HE 309/1993, 16 a §:n perustelut).

Kantelijan osalta noudatetut tapaamisjärjestelyt

Saadun selvityksen perusteella kantelijan yhteydenpitoa sairaalan ulkopuolisiin sukulaisiin ja ystäviin on pyritty tukemaan. Edellä kerrotun perusteella en katso, että sairaala olisi menetellyt lainvastaisesti, kun se ei ole järjestänyt hänelle ns. perhetapaamismahdollisuutta sairaala-alueella. En myöskään katso, että hänen liikkumisvapauttaan sairaala-alueella on aiheettomasti rajoitettu.

Sairaalan johtava lääkäri on selvityksessään todennut, että kantelijan vierailut olisi mahdollisuuksien mukaan tullut järjestää muissa tiloissa kuin hoito-osaston eteisaulassa sellaisina ajankohtina, jolloin aulassa liikkui muita ihmisiä. Yhdyntähän näkemykseen. Koska johtava lääkäri on saattanut tämän käsityksen hoitohenkilökunnan tietoon, en katso, että asia enää edellyttää minulta laillisuusvalvojana toimenpiteitä.

Havaintoja valtion mielisairaalan vierailutiloista

Selvityksistä käy ilmi, että eräillä osastoilla potilaat joutuvat tapaamaan läheisiään eteisauloissa tai muissa tarkoitukseen sopimattomissa tiloissa. Pidän tätä asiantilaa potilaiden yksityis- ja perhe-elämän suojan toteutumisen kannalta epätydyttävänä. Kun otetaan huomioon, että sairaalan potilaiden hoitoajat saattavat olla huomattavan pitkät, pidän välttämättömänä, että sairaala pyrkii järjestämään potilaiden tapaamisia varten soveltuvat tilat silloinkin kun tapaamisia joudutaan valvomaan. Yhdyn tältä osin Terveysturvakeskuksen lausunnossa esitettyyn käsitykseen, että tapaamistilat tulisi pyrkiä järjestämään siten, että potilas voi tavata läheisiään tilassa, josta sivullisilla ei ole mahdollisuutta kuulla potilaan ja hänen läheistensä välisiä yksityisluontoisia keskusteluja. Tällä tavalla sairaala voi osaltaan toteuttaa perustuslain 22 §:ssä olevaa velvoitetta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsityksen valtion mielisairaalan tapaamisjärjestelyistä sairaalan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni sairaalan johtavalle lääkärille. Pyydän sairaalaa ilmoittamaan minulle 30.4.2005 mennessä mihin päätökseni on antanut aiheita.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi myös Terveystieteiden tutkimuskeskukseen sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen.